

KRČKE GROMAČE

Foto: Petar Trinajstić, u pozadini Mošuna, pastirski stan na visoravni između Vrbnika i Baške

Živeći tisućama godina u prividu plavetnila mora i neba na burom, solju i suncem opaljenom kamenjaru, čovjek je otkrio njegove tajne, upoznao svaku jestivu biljku, ogradio pašnjak, iskrčio kamen, posadio lozu, maslinu i smokvu, doradio, dogradio i prema svojoj mjeri i prema mjeri podneblja oblikovao životni prostor. U ne odveć prijateljskom ambijentu mediteranskog krša čovjek je gromačama stvarao red skriven u kaosu. Čovjekov neumoljiv trud oblikovao je prelijepе kultivirane pejzaže, oplemenjene složenom strukturom gromača. Ulažući sate mukotrpna rada, humanizirajući i kultivirajući pejzaž, snagom volje i muke u borbi za preživljavanjem stvarao je Krčanin fantastične likovne vizije s golim kamenom u kamenu prostranstvu. Stvarao je poeziju kamena.

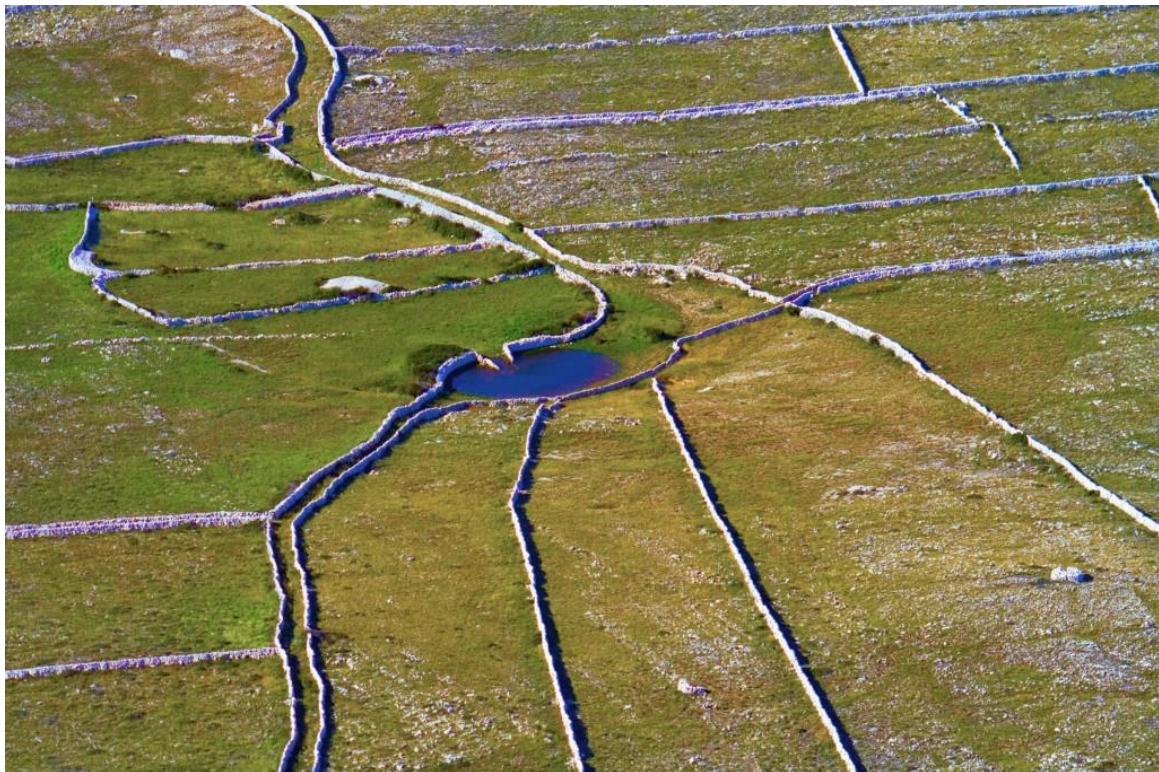

Foto: Petar Trinajstić, Gromače i lokva

Gromače su planovi ljudske misli, volje i upornosti ucrtani na licu zemlje koji su istinski krajolik u ostvarenju arhitektonske zamisli pastira i težaka pretvorili u humanizirani pejzaž. Čudnim se čini danas da je upravo taj krš činio egzistencijalnu osnovu stotinama naraštaja, ali upravo je tako. Stočarstvo je bila prva gospodarska aktivnost ovoga kraja, a zatim poljodjelstvo, ribarstvo i pomorstvo. Kamen je bio jedini dostupan građevni materijal. Gromačama je obilježena granica između komuna, a zatim je podizana kao međa između pašnjaka. Nasljeđivanjem i parceliranjem broj je gromača sve više rastao, oblici se mijenjali, a mozaik postajao sve gušći. Gromačama su se osim pašnjaka ogradivali maslinici, vrtače, nove krčevine. Njima su se štilili usjevi i vinogradi od vjetra i posolice, u suhozidu su građene prve nastambe i torovi za ovce, prezidi i fortice, mul za barku i mandrać.

More, nebo i kamen. Grub kamen, grub život, grube ruke, a osjećajna duša. Promatrao sam svoga oca i ostale bodulske težake i pastire kako vješto svojim žilavim rukama pronalaze, zahvaćaju, podižu u prirodnom obliku neobrađene komade kamenja i pod pogledom bistra stvaralačkog oka neumorno ga prevrću, okreću, obrću dok mu prema nekom iskonском, suptilnom osjećaju ne pronađu težište, a onda ga precizno polože na drugi kamen i tako malo pomalo slažu kamen na kamen u suhozid ili gromaču. U gradnji gromača ne koristi se nikakvo vezivo, već se kamen uz kamen veže samo pritiskom vlastite težine. Dan za danom, znanjem sačuvanim od davnine, podizane su gromače.

Dobro graditi gromaču koja će odoljeti vremenu, vjetru i drugim prirodnim nepogodama ne samo godinama i desetljećima već stoljećima, a možda i tisućljećima prava je majstorija, to mogu samo istinski majstori.

Milenijima su stvarana prelijepa djela težačkoga i pastirskoga graditeljstva poput VELOG MERGARA na vjetrometini pastirske visoravni između Baške i Vrbnika.

Foto: Petar Trinajstić, Veli mergar (Na Starih Mrgari, Jurandvor)

Što je veli mergar? To je rezultat tisućljetne tradicije stočarenja, spomenik iskonske pastirske arhitekture u obliku rascvjetanog cvijeta u kojem je središte zajednički prostor, a svaka latica, pretinac pripada pojedinom pastiru. Veli Mergar ustvari je velika „mišolovka“, zajednički tor u koji grupa pastira združena u hajci vikom i pračkama skupljaju gotovo poludivlje ovce sa slobodne ispaše. Kada ovce skupe u središnji, zajednički prostor mergara, pastiri ih sortiraju prema „biljezima“, zarezanim oznakama na ušima po pojedinim vlasnicima i kroz male otvore odvajaju u zasebne pretince nanizane oko zajedničkog prostora. Tu svaki pastir ostrije ili pomuze svoje ovce, a onda ih ponovno pušta na zajedničku slobodnu ispašu.

Poput velog mergara, većina gromača ljepotom oblika najčešće nadilaze prvotnu namjenu pastirskih međa i ovčjih torova ili zaštitnih ograda izrovane crvenice. Duge pravolinijske pastirske međe, terasaste kaskade, razlistali torovi, usamljene, kamenim vijencem opločene vrtače što se doimaju poput kratera na mjesecjevoj površini, za suvremenog čovjeka postaju svojevrsna zagonetka. Kako proniknuti u taj pejzaž? Kako razumjeti te načičkane kamene suhozide što su u se upili znoj truda i krv žuljeva?

Danas urušene gromače, napušteni vinogradi i pastirski stanovi, suhozidinama ograđeni maslinici svjedoci su da je tako škrtom tlu čovjek znao pristupiti, o njemu se brinuti i od njega živjeti. Tu je Krčanin, pastir i težak u vremenu kada je sve ovisilo o prirodi i sve je bila priroda, dosegnuo harmoniju prirode i duha za kojom tragaju već generacije znanstvenika i ekologa. Živeći doslovno s prirodom i njenim šifriranim porukama čovjek je ovdje uspostavio odnos po mjeri čovjeka između sebe, Boga i prirode.

Foto: Splet gromača iznad Baške

Gromače su ostale bez prvotne svrhe jer je nestalo ljudi i potreba kojima su služile. Stoje kao nijemi svjedoci prošlih vremena – kao spomenici rada, biljeg truda nebrojenih udaraca trnokopa, pralice i motike o kamen otočkih težaka i pastira.

Stajati će kao otisak prošlih vremena u prirodi i svjedočiti o prošlosti sve dok ih vjetrovi i gromovi ne sruše, vode ne otplave ili obraste raslinje, ukoliko prije ne postanu prepreka čovjeku u njegovim novim namjerama, htijenjima i potrebama. Danas sve češće silni, čelični zubi buldožera nasrću na ovaj ambijent u kojem je neizmjeran rad ruku čovječjih elementarnu prirodu preobrazio u humanizirani pejzaž.

Djevičanski krajolik iznad modroga mora uronjen u pokrov plavog neba izaziva viziju u kojoj se stapaju prošla i sadašnja vremena. (...)

Nadahnut drevnim znakom vremena i stvaralačkim tragom čovjeka, svjetski priznati slikar krčkog pejzaža i krčkih gromača Oton Gliha zapisao je u Omišlju. „*A sve je počelo 1954. Godine, kada mi se jednog dana taj krčki pejzaž izbrazdan gromačama pričinio kao neka*

stara ploča klesane glagoljice. Može ta moja asocvijacvija izgledati čudna, čak smiješna, ali za mene je ona jednoga trenutka bila fatalna i pomogla mi razmrsiti sva ona uzbuđenja koja sam godinama nosio u sebi promatraljući tu čudnu geometriju, arhitekturu i skulpturu koju je čovjek nesvesno stvarao u borbi s kamenom. Oslobađajući od kamena škrtu zemlju, čovjek ju je istim kamenom zarobljavao, ograđujući je gromačama. I tako su nastale te pačetvorine, trokuti, krugovi, taj fantastični kovitlac ritma linija i ploha. Jednom su to žive i radosne boje kao sunce, a drugi put monohromne i tužne kao površina mjeseca. Čovjeku se čini, gledajući te oblike, kao da stoji pred nekim velikim zagonetnim slovima, dok sva realnost postaje irealna... Kad sam prije mjesec dana bio u Baški i gledao Bašćansku ploču i pejzaž pred sobom, sve mi je bilo jasno. Glagoljica, to su ove male primorske njivice i plase ogradiene gromačama. Samo je tako moglo nastati to zagonetno pismo, koje utjelovljuje u sebi tajanstveni zvuk sopila, meket ovaca i koza, i miris bosiljka, mažurana i magriža...“

To otkriće ritamske podudarnosti između starog pisma glagoljice klesane preplanulom rukom na kamenoj ploči i građenja kamene nervature gromača, kromatski su preobraženi u „predmet intelektualne ljubavi“ u pustolovinu u suvremenom slikarstvu. Ta umjetnost rođena iz ljubavi prema egzistencijalno oblikovanom krajoliku, glagoljici i gromačama sačuvala ih je za vječnost.

Foto: Petar Trinajstić, Gromače iznad Punta

Izvor: Petar Trinajstić, Grad i otok Krk=The town and island of Krk=La citta e l'isola di Krk= Stadt und Insel Krk, foto monografija (tekst na više jezika), Grafika Zambeli, Rijeka, 2002., str. 135-151